

СПОДВИЖНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІЛІ ОСИПОВИЧА ФРУМІНА (1876-1945) (до 105-річчя з дня заснування інституту)

Гайко Г.В., Немирович-Булгакова О.І., Лєсков В.Г., Мандрик П.Т.
ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМН України», м. Київ

Анотація. В історичному біографічному дослідженні розкрито діяльність Іллі Осиповича Фруміна – першого директора «Будинку калічної дитини», а нині ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМН України», який започаткував розвиток і наукові традиції інституту.

Ключові слова: медичне краєзнавство, дослідження історії, І.О. Фрумін.

ФРУМІН ІЛІЯ ОСИПОВИЧ
1919-1921 1924-1934

Сто п'ята річниця з дня заснування «Будинку калічної дитини», а нині – ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМН України» – одного з провідних закладів вітчизняної і світової медицини у галузі травматології та ортопедії, спонукає згадати і віддати належну шану подвижницькій самовідданій праці засновника і першого директора інституту Іллі Осиповича Фруміна.

Протягом століття змінювались соціально-економічні умови в нашій державі, голод, розруха, відбувалися війни, репресії, але попри все в книзі історії для нащадків назавжди збережеться непересічна постать, яка своєю діяльністю започаткувала розвиток та примножила славу і наукові здобутки інституту, його традиції.

«Я впевнений, ми будемо мати в Україні дитячий ортопедичний інститут, рівний кращим зарубіжним установам такого ж напрямку» – плекав ідею І.О. Фрумін і наполегливо йшов до втілення своєї мрії у життя.

Життєвий шлях і становлення як особистості І.О. Фруміна проходило в складний історичний період на рубежі століть, світової та громадянської війни, Жовтневого перевороту.

Народився 25 липня 1876 р. в м. Бобруйську, середню освіту здобув зі срібною медаллю у Бобруйській та Плоцькій (Королівство Польське) гімназії (1895). Закінчив медичний факультет Університету Св. Володимира (Київ, 1895-1905). За

участь у студентських заворушеннях 1898 р. був виключений з університету. 1902-1903 рр. працював на посаді позаштатного ординатора в клініці проф. Ф.Г. Яновського, а 1903 р. заарештований за справою соціалістів-революціонерів і перебував 6 міс. в «Будинку попереднього ув'язнення». 1904 р. – інтерн акушерсько-гінекологічного відділення Київської єврейської лікарні; у 1904-1905 рр. – асистент хірургічного відділення (зав. – проф. С.І. Спасокукоцький) Смоленської губернської земської лікарні. За участь у революційному русі в кінці 1905 р. висланий у Західний Сибір (Шеркалі, Березов), звідки втік за кордон, де працював (1905-1908) на посадах позаштатного асистента в клініках проф. Vulpius (Гейдельберг), Vier (Бонн), Joachimsthat (Берлін). У 1908 р. добровільно повернувся з заслання та відбув свій термін (3 роки) в м. Ішимі То-больської губернії, де завідував хірургічним відділенням Ішимської міської лікарні. У кінці 1911 р. 4 міс. працював за кордоном на посаді позаштатного асистента в клініці Lange (Мюнхен). У 1912 р. І.О. Фрумін повернувся до Києва і працював у лікарнях міста: позаштатний ординатор хірургічної лікарні М.М. Зайцева; організував ортопедичну амбулаторію на 5 ліжок в приміщенні лікарні Золотоверхого Михайлівського монастиря; ординатор госпіталю для тяжкопоранених; у 1916-1919 рр. очолював госпіталь Союзу міст № 11 для тяжкопоранених.

Після Першої світової війни та революційних подій Ілля Осипович зрозумів, що виникла нагальна потреба вирішення ряду соціальних проблем, і зокрема організації медичної ортопедичної допомоги скаліченим, з вродженими вадами дітям в умовах великого стаціонару, який би об'єднав клініку, амбулаторію, школу та навчально-трудова

майстерні. Народний комісаріат соціального забезпечення УСРР задовольнив прохання групи лікарів на чолі з І.О. Фрумїним і у липні 1919 р. було створено таку установу під назвою «Будинок калічної дитини».

Завдяки високому авторитету, особистим зв'язкам та невгамовному ентузіазму Іллі Осиповича на ремонт будівлі виділили кошти з Держбюджету та Українського Червоного Хреста, будівельні матеріали, обладнання... Але у ці неспокійні часи доводилось всіма засобами відстоювати і захищати свою мрію. «Весна 1920 року. Київ зайнятий поляками і петлюрівцями. У колишньому палаці (навпроти Будинку калічної дитини) розташувався штаб Петлюри. Солдати спробували заселитися в Будинок... Я звернувся з офіційною заявою до самого «отамана» Симона Петлюри, з яким довелось разом відсидіти під арештом у перші дні гетьманства П. Скоропадського, і вказав йому, що було б величезним варварством допустити руйнування Будинку... Нас залишили в спокої і якимсь пережили ті 5-6 тижнів, коли поляки і Петлюра залишались в Києві» – писав І.О. Фрумїн.

Отже, вигідне розташування будівлі колишнього удільного округу на найвищій точці Києва, доступна з усіх сторін сонцю і повітрю, в оточенні фруктових садів, з потужним резервуаром повітря з Дніпра, з двома південними терасами-соляріями – вона ніби була призначена для закладу санаторного профілю. У «Верхньому корпусі» (вул. Грушевського, 7) у три поверхи розмістились: амбулаторія, зали для лікувальної фізкультури та механотерапії, гіпсувальна, перев'язочна, операційна, палати для хворих на 80 ліжок, солярії, кімнати-класи, кабінети для лікарів і середнього медичного персоналу. У цьому корпусі лікування пацієнтів з туберкульозом кісток та суглобів провадилось переважно консервативно, із застосуванням іммобілізації за системою Рольє, Киша, гіпсові шини або пов'язки, в окремих випадках гіпсові ліжка за Лоренцом.

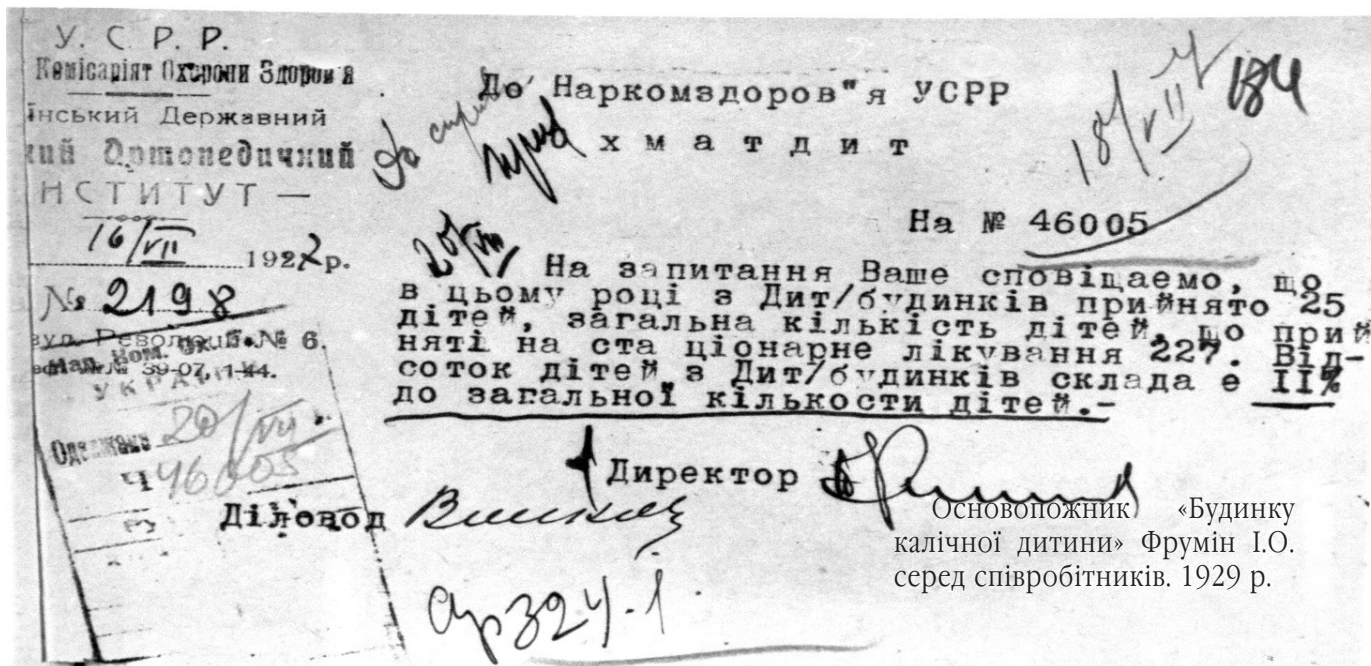
Клінічна база інституту «нижній корпус» знаходилась на вул. Козловська 3/5 (лікарня ім. Софії Лихарьової); тепер Паркова дорога, 3/5. Лікарня побудована в мальовничому районі, під кручами Маріїнського парку. Проект лікарні у формі модернізованого ренесансу розробив київський архітектор М.Г. Артинов, а продовжив реалізацію проекту А.Б. Мінкус. 1919 року в «нижньому корпусі» Будинку калічної дитини розмістились палати на 60 ліжок, операційна, перев'язочна, світло-лікувальний та рентгенівський кабінети, аптека, лабораторія, гідротерапевтичне відділення з ваннами, душами і лікувальними грязями, кухня, пральня, дезинфекційна камера, карантинне відділення

тощо. Характерною особливістю діяльності відданих своїй справі колективу ентузіастів на чолі з І.О. Фрумїним було створення і зміцнення матеріальної бази інституту, вдосконалення лікувальної та наукової роботи щодо ортопедичних захворювань у дітей, виявлення контингенту дітей з вродженими вадами, лікування кістково-суглобового туберкульозу. І.О. Фрумїн поряд з адміністративними, організаційними функціями, безпосередньо опікувався налагодженням хірургічної допомоги пацієнтам. Саме всебічне знання Іллі Осиповича специфічного напрямку медицини – ортопедії-травматології сприяло успішному функціонуванню інституту. За 1920 рік уже було здійснено 98 хірургічних втручань, що свідчило про високий професіоналізм підбраного медичного персоналу установи, зокрема, лікарів-ординаторів Г.Є. Фрумїної, Є.М. Шестакової, невропатолога Л.С. Арінштейна, хірурга В. Бергмана, фельдшера Р.А. Мілявської.

У 1922 р. І.О. Фрумїн був заарештований органами ОДПУ (Об'єднане державне політичне управління) як один з організаторів 2-го Всеросійського з'їзду лікарських секцій і секції лікарів Всемедикосанпраці та відбував свій термін у м. Оренбурзі, В'ятці, Челябінську. Енергійний і талановитий лікар-хірург в Оренбурзі організував кістково-туберкульозне відділення при лікарні Червоного Хреста; у В'ятці відкрив кісткове відділення при Губернській лікарні. У цей період вся турбота про інститут і його повноцінне функціонування була покладена на Г.Є. Фрумїну та А.Ю. Биховського. Восени 1924 р. І.О. Фрумїна відновили на посаді директора Всеукраїнського державного дитячого ортопедичного інституту.

Життя продовжувалось... У 1923-1925 рр. інститут стверджувався, чітко визначились його пріоритетні напрямки і завдання, на 72 % збільшилось кількість вилікуваних пацієнтів. За перше десятиріччя виконано 1593 операції, проліковано 2124 стаціонарних пацієнтів, в амбулаторії надано допомогу і проконсультовано 72.000 хворих. З 1927 р. введено обов'язкове використання гумових рукавичок, що сприяло зниженню процесу післяопераційного нагноєння на 55,2 %. Десяту річницю Інститут зустрів в високими показниками: 275 ліжок (230 для дітей і 40 для дорослих), до 20.000 амбулаторних відвідувань на рік.

З дозволу Наркомздоров'я УСРР відновились науково-практичні зв'язки директора інституту І.О. Фрумїна з західно-європейськими установами Німеччини, Франції, Австрії, Швеції та США, що сприяло підвищенню рівня наукових досліджень, якості лікування, повноцінному забезпеченню операційним обладнанням, ліками, інвентарем

Автограф І.О. Фруміна. 1927 р.

тощо. Наприклад, американська делегація лікарів подарувала рентген апарати та інструменти на 5.000 дол.

У звіті про діяльність Всеукраїнського державного дитячого ортопедичного інституту за 1926/27 рр. спостерігається період розквіту науково-практичної діяльності закладу, значне покращення матеріального і фінансового забезпечення життєдіяльності установи. В теплиці та оранжереї за рік вирощено 3000 декоративних і 700 кущів зимових квітів, які прикрашали дитячі палати; у фруктовому саду посаджено 300 кущів малини, 55 кущів порічки, 50 шт. груш та яблунь. Восени було зібрано 700 пудів (11.200 кг) фруктів, зварено 25 пудів варення, замочено 120 пудів яблук, 100 пудів помідорів, засолено 41 тис. шт. огірків. Для повноцінної харчування пацієнтів (3.000 кал.) вирощували 70 свиней. Меню складалось згідно санато-рно-курортного режиму, наприклад. Сніданок: котлети телячі, хліб з маслом, чай, яйце; Обід: суп-пюре зі сметаною, пілаф з бараниною і огірок, печене яблуко з кремом або кавун; Вечеря: картопля з печінкою, помідор, чай.

І.О. Фрумін писав у звіті: «При діяльній допомозі Н.К.З. УСРР утворена єдина в своєму роді по розмірах і постановці установа має всі шанси для подальшого широкого розвитку».

Професор Ілля Осипович Фрумін – багато уваги приділяв науково-практичним дослідженням, підготовці кваліфікованих фахівців. Завдяки своїй професійній ерудиції і наполегливості він став основоположником створення комплексної сис-

теми відновного лікування дітей з каліцтвом і ортопедичною патологією та організатором спеціалізованої допомоги ортопедо-травматологічним хворим в Україні. І.О. Фрумін – один з ініціаторів створення Київського клінічного інституту удосконалення лікарів, у якому в 1920 був обраний на посаду доцента курсу ортопедії, згодом у 1926-1937 рр. – завідувача кафедри ортопедії та травматології того ж інституту. Він автор понад 30 наукових праць. Від часу заснування в 1927 р. журналу «Ортопедия и травматология» І.О. Фрумін був членом редколегії, публікував статті в інших профільних виданнях, виступав з доповідями на міжнародних наукових конференціях, допомагав практичним лікарям у підвищенні кваліфікації, очолював ортопедичну секцію Київського єдиного медичного товариства. Досконале знання декількох іноземних мов давали йому змогу фахово опрацьовувати першоджерела, а максимальне знання проблеми – публікувати унікальні наукові праці з питань спастичних паралічів, реконструкції колінного суглоба, лікування вродженого вивиху стегна, туберкульозного спондиліту. У першому випуску журналу «Ортопедия и травматология» за 1927 рік з 42 рефератів 14 переклав Ілля Осипович. Редколегія журналу на чолі з М.І. Ситенко і М.П. Новаченко у 1928 р. присвятили передову статтю І.О. Фруміну з нагоди 25-річчя його лікувальної і суспільної діяльності.

У 1929 р. Іллі Осиповичу присвоєно вчене звання професора. За редакцією директора Г.П. Скосогоренка та наукового керівника професора

Основоположник «Будинку калічної дитини» Фрумін І.О. серед співробітників. 1929 р.

Жовтень, 1931 р. На Грушевського (Кірова) № 6.

У центрі: І.О. Фрумін

Жовтень, 1931 р. На Грушевського, 6. Другий справа І.О. Фрумін.

І.О. Фрумiна у 1934 р. вийшла перша збiрка наукових праць Всеукраїнського державного Інституту травматологiї та дитячої ортопедiї, в якiй висвітлювались проблеми органiзацiї опорних пунктiв в Українi, профiлактика дитячого калiцтва, вдосконалення системи лiкування хворих на кiстково-суглобовий туберкульоз. З 1933 р. постало нагальне питання боротьби з травматизмом у сiльському господарствi, лiсопереробнiй промисловостi, текстильному, взуттєвому виробництвi, серед школярiв, спортсменiв тощо. Передбачалась повна переорiєнтацiя дiяльностi iнституту на бiльш широкi науковi дослiдження з питань травматологiї та ортопедiї, глибоке вивчення соцiальних проблем, та на пiдготовку кадрiв. У 1932-1934 рр. І.О. Фрумiн обiймав посаду заступника директора з наукової частини, науковий спiвробiтник (1934-1937). У 1934 році Інститут перейменовано в Український науково-дослiдний iнститут ортопедiї i травматологiї. Вiдбудовано i введено в експлуатацiю (1937 р.) новий корпус по вул. Грушевського, 7. Кiлькiсть лiжок на-лiчувало до 370, з яких 100 – вiдведено для хворих на кiстково-суглобовий туберкульоз, 120 – для постраждалих

вiд травм. У цей перiод започатковано розробку металоконструкцiй для лiкування хворих з переломами кiсток, вдосконалювалась оперативна технiка. Розроблялись новiтнi методи консервативного та оперативного лiкування вродженого звиху стегна, iнших вроджених вад, здiйснювались реконструктивнi операцiї при лiкуванні несправжнiх суглобiв та кукс кiнцiвок, започатковано вивчення процесiв репаративної регенерацiї.

У перiод пiднесення та глибокої вiри у майбутнє не можна було передбачити, що грядуть надзвичайно тяжкi роки... У 1937 р. Ілля Осипович був репресований НКВС зi звинуваченням за участь в київському обласному комiтетi правих есерiв. Вiн змушений виїхати з України i до кiнця життя (1945) перебував у м. Алма-Атi (Казахстан).

Професор І.О. Фрумiн залишив по собi свiтлу пам'ять завдяки стiйкостi та вiдданостi своїй справi, невтомнiй подвижницькiй дiяльностi в iм'я розвитку ортопедичної служби в Україні та процвітання Київської ортопедо-травматологiчної хiрургiчної школи. Незламна мужнiсть професора назавжди буде прикладом для наступних поколiнь.